
Anmeldelser

Virkelighedens rent begrebslogiske deduktion

Kai Sørlander: *Det uomgængelige. Filo-
sofiske deduktioner* (forord af G.H. von
Wright), Munksgaard Rosinante 1994, 168
sider, kr. 168,-.

*

"...filosofien spørger ikke om, hvorledes
verden faktisk er; den spørger om, hvorledes
verden nødvendigvis må være" (s.94).

"...filosofien har intet andet instrument end
den tanke, som kan formuleres sprogligt.
Den har intet andet krav end konsistens"
(s.97).

Sørlanders ærinde er uhørt ambitiøst for en
aktuel dansk filosofisk tænkning: han vil
deducere sig frem til de uomgængelige træk
ved verden uden at undersøge den empiriske
verdens indretning og beskaffenhed. Han
tænker og skriver uden at skele til, endside
tage udgangspunkt i den "faktiske" virke-
lighed. De rent begrebslogiske deduktioner
skal føre os frem til det, "der ikke konsi-
stent kunne være anderledes" (s.13). For
Sørlander er filosofien ikke en videnskab;
den er snarere det apriorisk-analytiske fore-
havende, der viser, "hvorledes verden nød-
vendigvis må være" (s.14). Den beskæftiger
sig med "det evige og uforgængelige", med
"det, der ikke kan være anderledes". Dens
sigte er universelt. Den vil sige "det, som
må gælde, hvorledes verden end er – eller
for enhver mulig verden" (s.19). Demmed

bliver den også værdiforeskrivende. Den
normative fordring er et cool't credo: (1) når
der kan deduceres, skal der deduceres; (2)
denne deducerende filosofi er dén sande Filo-
sofi.

De første linier i bogen lyder: "Verden er
alt, hvad der er tilfældet. Alt, hvad der kan
beskrives i sande påstande" (s.13). Klang-
bunden for dette programmatisk udsagn er
Ludwig Wittgensteins *Tractatus Logico-
Philosophicus* (1921). Andre diskussions-
partnere er Immanuel Kant, René Descartes
og analytisk filosofi fra dette århundrede.
Bogen ender med en række overvejelser
omkring samfunds love, konventioner og
etik. Undervejs deducerer han sig frem til
kategorierne rum og tid, kausalitetsbegrebet
(herunder specielt formålskausaliteten), ob-
jektbegrebet (herunder begreber om det rum-
lige og om det fysiske), betingelserne for
livet og for bevidsthedens eksistens (herun-
der personbegrebet, intelligensbegrebet
etc.).

Kravet om konsistens er Sørlanders pri-
mære fordring. Ca. 117 gange gentages føl-
gende påstand: "...en logisk implikation
forudsætter en indbyrdes afhængighed mel-
lem på den ene side betydningen af beteg-
nelser og på den anden side konsistensrela-
tioner mellem påstande. At lære betydning-
en af en betegnelse er ensbetydende med at
lære, hvorledes påstande, hvori betegnelsen
anvendes, er konsistente eller inkonsistente
med påstande, hvori der anvendes andre be-
tegnelser" (s.69).

Dette sprogfilosofiske diktum om korres-
pondens mellem betydning og konsistens
bærer hele værket. Sørlander taler selv om,

Anmeldelser

at filosofien må finde vej til sig selv ved at arbejde med denne "begrebsknude: den indbyrdes afhængighed mellem betydningen af betegnelser og konsistensrelationer mellem påstande" (s.31). Knuden løses og løsnes langsomt: rent stilistisk er bogen tør som Saharas ørken og evindeligt gentagelig, som formulerede den sine påstande på et grøntorv: "konsistens, betydning, konsistens, betydning..." Påstandes mulighedsbetingelser må undersøges rent logisk, og det deduktive filosofiske forehavende kan minsandten udlede både tyngdekraften, kvanteteorien og DNA – for slet ikke at tale om begreber som liv, person, bevidsthed, moral, magt, samfund og Gud. Filosofiske udsagn skal ikke testes ved hjælp af det konkrete livs kropslige eller stoflige virkelighed; snarere er virkeligheden et produkt af den rette immanente og nænsomme deduktion. I sandhed et sælsomt projekt, langt fra tidsåndens motorveje.

Kritiske spørgsmål til Sørlanders filosofi

1. Sørlander bygger videre på Aristoteles' credo om, at man ikke må modsige sig selv, hverken begrebs- eller udsigelseslogisk. Denne minimalbetingelse for beskæftigelsen med filosofi er efter min mening helt i orden; men jeg ser mindst to problemer i forehavendet:

– Det logisk-konsistente sprog og de sætningsmæssige konstruktioner, som Sørlander befatter sig med, er selv produkter af en lang sproghistorisk udvikling. Universalitetskravet og den manglende interesse for den historiske udvikling i kommunikations-

processer og procedurer for navngivning hindrer ham i at spørge kritisk til det egne sprog; han ser ikke, at den meta-sproglige kompetence er vor stærkeste sans, ej heller at selve den logiske sprogbrug og det apriorisk-filosofiske forehavende kommer til at postulere, at verden og virkeligheden i sin grund også er logisk og konsistent; hvilket den ret beset ikke behøver at være.

– I Sørlanders rationelt-realistiske filosofi hævdes det, "at det er logisk udelukket, at to uforenelige påstande begge kan være sande" (s.52). Hvis det var rigtigt, kunne man med rette smide store dele af Schopenhauers, Nietzsches og Adornos filosofi på lossepladsen. Endvidere kunne man ikke hævde udmærkede pointer som: "Sproget er alles og ingens", "Jeg elsker dig og elsker dig ikke", "Sikke et godt vejr i dag" (ironisk udtrykt, mens det øsregner) etc.

2. Den finske filosof Georg Henrik von Wright skriver i sit kritiske forord, at tænkningen kan karakteriseres som en "post-wittgensteinsk kantianisme" (s.8), og at "forfatterens vidtrækkende apriorisme" (s.10) kan kaldes for en "aposteriorisk apriorisme". Det betyder noget i retning af, at Sørlander vil bag om den sene Wittgensteins begreber om sammenfiltringen af livsform, sprogspil og betydning, helt tilbage til den kantianske ambition om at tænke filosofien som et apriorisk forehavende. Men for Sørlander er filosofiens plads og mål det logiske sprogs selvfremsættelse, ikke det transcendentale jeg, som var Kants arkimediske punkt.

Efter min læsning er jeg overbevist om,

Anmeldelser

at han har ret i, at Sørlanders filosofi slet ikke er mulig at formulere uden en viden om naturvidenskabelige og andre erfaringsmæssige indsigter. Han foregiver at være "apriorist", men er reelt "aposterioriker". Hvis det havde ligget lige for i årtusinder at formulere de omfattende begrebsdeduktioner, der når frem til, at verden består af primære objekter (mestendels fysiske), og at nøglen til mennesket er DNA'et, placeret i alle dets celler, hvorfor er de så ikke blevet formuleret, før den analytiske og deduktionslystne filosof kunne se dem i naturvidenskabens bakspejl? På intet sted i fremstillingen kommer de aprioriske deduktioner til at modsige videnskabelige erfaringer og påstande. Er det ikke lidt for besynderligt? At Sørlander rent begrebslogisk vender sig imod, at der kan designes maskiner med selvstændig, menneskelignende intelligens, er sympatisk – men er denne påstand helt uafhængig af diskussionerne inden for den kritiske intelligensforskning og de fænomenologisk-hermeneutiske udkast til en kritik af projekt kunstig intelligens? Kan Sørlander nulstille sin egen forforståelseshorisont? Kan han springe ud af sin livsform og transcendere sprogspilsregler, byggende på praksis og erfaring? Er den rene aprioriske deduktionslogik i stand til at fatte en kompleks verdens mystiske og dragende beskaffenhed?

3. Sørlanders filosofi er sært kropsløs. Først til allersidst dukker menneskelige personer med hjerne og intelligens op på siderne. Hvis det er rigtigt, at begrundelser og deduktioner er lukket inde i sig selv, abstra-

heres der fra levende kroppe med tanker, erindringer og viljer, for hvilke noget betyder noget. Adskillelsen af sprog, krop og historie reducerer de to sidstnævnte til førstnævnte, og det er fatalt. Vi får en art selv-kørende sproganalytik, som mennesket blot har til opgave at forløse i dens rene begrebslogiske væren; og vi får ingen mulighed for at forstå den udviklingshistoriske, endsige den eksistentialhistoriske dynamik mellem sprog, krop og historie. Det skrivende subjekt er da også skrevet ud af teksten; det dukker kun op, når det martres over, om de deduktive logikker nu også er konsistente. For Sørlander er filosofi et gigantisk ordensprojekt – ikke et villet udkast til et lykkeligt liv, endsige en kritik af hindringer for dette.

4. Sørlander har et udestående med ontologien. Ofte argumenterer han slet ikke for sine påstande, men garnerer dem blot med langt fra uskyldige ord som "således" og "faktisk", f.eks.: "Rum og tid er grundlæggende træk ved verden. Således er det faktisk" (s.39). Uomgængelighedens "omfangslogik" sætter aldrig til diskussion; vi præsenteres ikke for en selvkritisk refleksion; ikke for åbne undersøgelser af, om den filosofiske spørgeren når til nogle grænser. Hvad noget er, vil han ikke sige os – kun hvorledes noget må være. Der skelnes radikalt mellem at-hed og hvordan-hed, om end ambitionen synes at være, at hvordan-heden kan deduceres ud af at-heden uden empirisk sensitivitet eller kropslig-historisk væren. Men hermed lukkes verden og virkeligheden inde i en på en gang alt for forsigtig/ab-

Anmeldelser

strakt ontologi og en meget fordringsfuld apriorisme, der foregiver at have formuleret noget, der til forveksling ligner en universel ontologi. Men betydning er ikke reducérbar til konsistens, ligesom virkeligheden ikke er reducérbar til analytisk aprioriske deduktioner.

Epilog

Sørlander skal have tak for sit værk. Det er tankeinciterende og kritikbehøvende. Det vil forhåbentligt kunne provokere både fagfilosoffer, videnskabsfolk og almindelige dødelige læsere i mange år fremover, selv om det vanskelige og stringente værk nok aldrig bliver en bestseller; dertil er de biografisk-identifikatoriske og eksistentielt-motiverede momenter for fraværende. Det skal han ikke klandres for; thi ambitionen er at tænke filosofi som et strengt apriorisk forehavende i åbenlys konflikt med den relativistiske tidsånd. Samtidig arver den på bedste facon den "store" filosofis ambitioner; men den vil ikke bare arve Kant, men også overskride ham. Sørlanders tænkning er ret-haverisk; den ligner Peter Zinkernagels. Begge vil nok kunne finde på at kunne rubricere enhver kritiker, som: (a) én, der endnu ikke har forstået filosofien og dendeduktive logik, (b) én, der med vilje misforstår forehavendet; thi både Sørlander og Zinkernagel har jo "uomgængeligheden" på deres side, om end selvfølgelig på hver deres måde.

Steen Nepper Larsen

Verden ifølge Kai Sørlander

Kai Sørlander: *Det Uomgængelige. Filosofiske Deduktioner* (forord af G.H. von Wright), Munksgaard Rosinante 1994, 168 sider, kr. 168,-.

*

I. Den store, finske filosof Georg Henrik von Wright giver Kai Sørlanders bog, *Det Uomgængelige* følgende ord med på vejen i sit forord: "En bog som *Det Uomgængelige* bliver ikke en bestseller. Men den har forudsætninger for engang at blive betragtet som en klassiker i dansk filosofi fra dette århundrede" (p.11).

Når von Wright tilskriver Sørlander og hans bog dette fine prædikat (at den har forudsætninger for engang at blive en "klassiker i dansk filosofi" i vort århundrede), så er det naturligvis et udsagn med en vis tyngde. Derfor forekommer det mildest talt uforståeligt, at Sørlander tidligere har fået afvist en afhandling på Københavns Universitet (jf. interview i *Ekstrabladet*, den 27. september 1994), som "...var gået hen over hovederne på professorerne". Jeg skal ikke her tage stilling til, om det måske siger mere om det faglige miljø på Filosofisk Institut på Københavns Universitet end om Sørlander.

II. Hvis vi indledningsvis ser på bogens komposition, så er der først von Wrights forord (pp.7-11); *en optakt*, hvor Sørlander fremlægger sin interpretation af, hvad filosofi er, og hvad det er, den beskæftiger sig med (pp.13-18); syv kapitler (pp.19-165),